

Wisława Szymborska samen met Ewa Lipska

Wisława Szymborska – Einde en begin. Een filmportret

Door Janita Monna

Of hij zelf een favoriet vers van Szymborska heeft? ‘Jazeker’, John Albert Jansen springt van zijn stoel, zoekt het gedicht en begint voor te dragen:

**Ik neem het de lente niet kwalijk
dat ze weer is aangebroken.**

**Ik reken het haar niet aan dat ze elk jaar trouw
haar plichten vervult.**

**Ik begrijp dat mijn verdriet
het groen niet tegenhoudt.
(...)**

We spreken in Amsterdam, de lente is net begonnen. Documentairemaker John Albert Jansen lacht om de openingsregels uit ‘Afscheid van het uitzicht’ van de Poolse dichteres Wisława Szymborska. Ook Ad van Rijsewijk, oud-redacteur bij uitgeverij de Geus en vertaler uit het Pools is aanwezig. Jansen en Van Rijsewijk werken samen aan een film over de Poolse Nobelprijswinnares. De bijna onbenaderbare Szymborska heeft zowaar haar medewerking toegezegd. Dat is bijzonder, want de dichteres houdt niet van publiciteit en geeft zelden interviews. Zo wordt in de biografie *Prullaria, dromen en vrienden* (2003) met smaak verteld over de kennismaking tussen Szymborska en de man die tot op de dag van vandaag haar privésecretaris is:

‘Bij hun eerste kennismaking wees Szymborska wanhopig naar de telefoon die maar niet wilde zwijgen. (...) Hij vroeg om een schaar en knipte de kabel door. De telefoon zweeg, de dichteres was verguld (...).’ Hoe is het Jansen en Van Rijsewijk gelukt om toegang te krijgen?

Jansen: ‘We zijn voor deze film tot nu toe drie keer in Polen geweest en we spraken daar onder anderen met dichteres Ewa Lipska.’ Van Rijsewijk kende Ewa Lipska al langer. ‘Ik zorgde mede voor de eerste vertaling van haar werk in het Nederlands. Later is ze uitgegeven bij De Geus. Lipska en Szymborska zijn goed bevriend. Zij zorgde voor het eerste contact.’ Eerdere films van John Albert Jansen over Hugo Claus (2009) en over de Tsjechische schrijver Bohumil Hrabal overtuigden haar vervolgens van de kwaliteiten van de filmmaker.

Ondanks haar bereidheid om mee te werken, duurde het nog zeker een half jaar voor het eerste gesprek plaatsvond. ‘Maar toen we eenmaal bij haar thuis waren, was het bijzonder gezellig. Szymborska doet niets anders dan roken en grapjes maken,’ vertelt Jansen. ‘Ze had net een brief van een bezorgde fan gekregen die haar op het hart drukte te stoppen met roken. Szymborska had de fan teruggeschreven “Ik ben inmiddels op zoveel begrafenis geweest van mensen die hun hele leven nooit hadden gerookt, dat ik toch maar van uw advies afzie.”’ Van Rijsewijk vult aan: ‘Je weet dat ze hele bijzondere collages

‘Via Krakau / ben je gekomen’

De Krakause poëzie belicht via Ewa Lipska en Wisława Szymborska

vrijdag 18 juni, 20.00 uur ▶ grote zaal

Twee dichters uit Krakau lezen voor uit hun werk: Wisława Szymborska doet dat vanuit de intimiteit van haar huiskamer, gefilmd door documentairemaker John Albert Jansen. Ewa Lipska leest *live*.

Jan Baeke spreekt met dichter Ewa Lipska en met vertalers uit het Pools Karol Lesman en Jo Govaerts over Krakau, de Krakause poëzie en de rol van festival dichters in de Poolse literatuur.

maakt, die ze als Ansichtkaarten naar haar vrienden stuurt. Bij het opruimen van mijn huis vond ik onlangs twee van die collages. Die had ze me ooit lang geleden gestuurd. Gek genoeg was ik dat totaal vergeten. Op een van die kaarten nodigde ze me uit eens langs te komen. Nu ik jaren later bij haar op bezoek ging, nam ik die Ansichtkaart mee, en zei als grap: “Eindelijk ga ik dan op uw uitnodiging in.” Dat vond ze wel geestig.’

Een traditioneel filmportret wordt het niet. ‘De alledaagsheid en de lichtheid van haar gedichten en tegelijkertijd het haast kosmische gevoel, en de grote politieke en sociale betrokkenheid, ook allemaal eigen aan haar poëzie, hopen we in de film te kunnen uitdrukken. Het wordt een reis door Polen en de Poolse geschiedenis aan de hand van haar gedichten. We willen proberen om iets te vangen van het dagelijkse leven en de missie je te blijven verwonderen in die vaak grauwe werkelijkheid van de communistische tijd. Ze zegt daarover in *Prullaria*: ‘Als ik al ergens van uitrustte, dan zeker niet van de poëzie, maar van het leven van alledag. We zijn inmiddels bijna vergeten hoeveel energie ons het onophoudelijke zoeken naar iets wat we nodig hadden kostte, het regelen van welke kleinigheid dan ook, dat in de rij staan.’

Szymborska is, na enkele jaren lid te zijn geweest van de communistische schrijversbond, vanaf de jaren vijftig altijd wars geweest van collectieven. ‘Ze was zuinig op haar privéleven, dat heeft haar staande gehouden. Ze was niet van het openlijke engagement. Sommige collega-dichters hebben haar dat wel kwalijk genomen. Andrzej Wajda bijvoorbeeld, die evenals zij in de Stalinistische periode debuteerde. We hopen hem ook te spreken voor de film. Szymborska was meer van het stil verzet. Ze trok zich terug in haar gedichten, in haar collages en in de loterijspelletjes die ze met vrienden speelde.’

Van Rijsewijk: ‘Je zou kunnen zeggen dat de Szymborska en haar kring van vrienden in de communistische periode een

heel eigen taal ontwikkelden. Achter die scherpe grapjes gaat een enorme zelfrelativering schuil, die is nodig om je staande te houden. De mens is een behoorlijk rare snuiter, lijkt ze ook in haar poëzie te willen zeggen.’

Over haar poëzie praat ze niet, wat ze wil zeggen staat in haar gedichten. Haar bewondering voor Vermeer, bijvoorbeeld.

Vermeer

**Zolang de vrouw uit het Rijksmuseum
in geschilderde stilte en concentratie
uit een kan in een schaal
dag in, dag uit melk giet,
verdient de Wereld
geen einde van de wereld.**

Vertaling: Karol Lesman

Bij de verschijning van *Dubbele punt* enkele jaren geleden probeerde vriendin Ewa Lipska haar te bewegen naar Nederland te gaan. Op de motor. ‘Kom Wisława,’ had Lipska gezegd, ‘we moeten Vermeer zien.’ Waarop Szymborska antwoordde: ‘Maar die ken ik allemaal al.’ Lipska: ‘Ja, maar hij heeft iets nieuws geschilderd.’ Szymborska: ‘Dan moeten we gaan.’ Dat gebeurde uiteindelijk niet. Maar de verkoop van haar poëzie in Nederland lijkt daar niet onder te lijden. *Uitzicht met zandkorrel* en *Einde en begin* waren heuse bestsellers, uitzonderlijk voor vertaalde poëzie. En ook haar latere bundels zijn in Nederland zeker goed voor twee of drie drukken. Van Rijsewijk: ‘Haar Poolse uitgever heeft altijd moeite haar te bewegen tot een herdruk als de eerste druk, meestal zo’n 20.000 exemplaren, uitverkocht is. “Oh, nee,” reageert ze dan, “ik wil niet dat die Szymborska overal en altijd in de boekhandel ligt.”’

Poetry International Festival toont de eerste gefilmde beelden van Szymborska. Schalks kijkt de 86-jarige dichteres de camera in als ze met krachtige stem haar gedichten voorleest. ◀